

DECEMBER 25. XXVI. sz.

A BALKÁNI HARCZ.

(TÖRTÉNETI REGÉNY.)

JÓKAI MÓRTÓL

(Vége az első résznek.)

Halil Patrona látnoki ihlettel szólt az egybegyűlt férfiakhoz.

— Jaj minekünk, ha azt hisszük, hogy a fenyegetett napok még messze vannak! Jaj minekünk, ha azt hisszük, hogy azon bűnök még nincsenek elkövetve, mellyek megrontják az ozman népet. A mig őseink børsátorokban laktak, a félvilág rettegte nevünket, mióta selyemben, bársonyban jár az ozman nép, ellenségeinek csúfja lett belőle. A palotákban virágokat természetnek, bor, zene és asszonyölelés közt töltiknapjaikat főuraink, irtóznak a csatamezőtől és rettenet kimondanom, Allah nevét káromolják. Ha a gyaurok közt akadnak Istentagadók, nem csodálom; a sok világi tudomány elveszi eszöket; de hogy emelheti fel fejét Isten ellen egy müzümán, ki nem tanult egyebet életében, mint Isten dicséretét; midőn a Halwet ünnep estéjén egy sheik, egy utóda a proféta családjának, egy sheik, a ki előtt tisztelettel hajol meg a nép az utcán, illy szavakat mondott a bortól ittas chodzsgaiának (palota urak) előtt: „Nincsen Allah, vagy ha van Allah, úgy nem mindenható; mertha

mindenható volna, úgy megtilthatná nekem, hogy azt mondjam: nincsen Allah!“ *).

Az egybegyültek elszörnyedve zúgtak fel s mint távozó szélzúgás, sokára csillapodott el közöttük az iszonyat moraja.

— Ki volt ez átkozott? — kiálta ökleit fenyegetőleg rázva Mohammed Dervis.

— E volt Uzun Abdi, jancsárága, — felelt Patrona, — ő mondta ezt és a többiek nevettek rajta.

— Legyenek átkozottak valamennyien.

— A gazdagság rontá meg az ozmanlik szivét. Kik vezetik országunk sorsát, a szultána kegyenczei, a Kizlár Aga rabszolgái, az izoglánok, kiknek fajtalanága Sodoma és Gomora sorsát hívja fel Sztambulra; ezekből lesznek vezéreink, kincstartóink, s ha néha egy hőst dob közéjük a sors, mint a koromra cseppent viz, ő is fekete lesz; mert a kegyvesztett vezér kincsei, palotái, örömléányai az új kegyenczre jutnak s őt is úgy megrontják, mint az elébbit; és a míg e paloták állnak az édes vizek mellett, több átok születik Sztambul falai közt, mint imádság, azért ha Sztambult meg akarjátok menteni, gyűjtésatok fel e palotákat, mert él az Isten, hogy különben e paloták fogják felémészteni Sztambult.

— A szultánhoz menendünk érte; — szólt Mohammed Dervis.

— Rontassanak le, mert egy igaz kő sincs azokban. Rendüljön meg az egész ország; a ki csak egy fejjel magasabb a többinél, mind vétkes az. Emeltessenek fel azok, a kik legalul vannak. Le a polczról pénzen vett vajdák, khámok, basák, kik pénzért megvették az ország egy részét s pénzért eladjátok azt újra. Jőjenek ismeretlen harczos férfiak helyettök. Meg van vesztegetve még a levegő is, mellyben amazok éltek. Egy idő óta Sztambulban alakokkal és oroszlánfőkkel vert aranyak és tallérok forognak a piacon; pedig tudva van, hogy müzümán pénzekre nem veretnek élő ábrák, nem is fizet nekünk adót sem orosz, sem lengyel, sem svéd, és mégis közöttünk forognak e pénzek. Óh a mióta Baltadzi ki hagyta menekülni az északi császárt, a fehér bajszú, (nagy Péter) azóta jól tudják ők, hogy aranynyal és ezüsttel messzebbre és biztosabban célba lehet löni, mint vassal és ónnal. Új világot kell teremteniünk, senki se maradjon meg a régi közül. Irjatok egy hosszú lajstromot s vigyétek azt a nagyvezér elé. Ha vonakodik azt elfogadni, irjatok helyette is mást a lajstromra s vigyétek azt a szultánhoz. Jaj volna az ozman népnek, ha nem találkoznék közötté annyi igaz ember, a mennyire szüksége van.

*) Decsi, Ozmanographia.

Az összegyültek ezzel hirtelen hosszú névsort készítettek, melyben az ország minden főhivatalaira új kijelölteket tüztek ki.

A Kapudán helyére Dzsánüm Chodzsát, a belügyminiszter helyébe Mustafa béget, a jancsáraga helyébe Musszlit tették, a mostani bírákat, kamarásokat száműzték, a száműzötteket vissza hívták; az idegen műveltségű Maurocordato helyett annak ellenségét, a Dzsihánnak nevezett Rakovicza Richardot nevezték ki Oláhország vajdájának. Moldva herezegévé Glyka helyébe a pérai mézsárost, Janakit tüzték s a Krim chánja Mengligiraj helyett a jelen volt Kaplan Girájt hívták fel ősei trónjára.

Kaplan Giráj köszönettel nyújtá kezét Halilnak e bizalomért.

És különös! A mint Halil megszorítá a khám kezét, úgy tetszék neki, mintha valami villanyos rándulást érezne karjaiban.

Mit jelent ez?

Ekkor eléje állt Musszli.

— Most engedd, hogy ez irással én mehessek a nagyvezérhez. Te már egyszer voltál a szerailban, most engedd nekem azt a dicsőséget, hogy én is bebizonyíthassam bátorságomat, ne akarj minden dicsőséget a magad számára elragadni, engedj másnak is valamit. Aztán ez nem is illenék tehozzád, hogy izeneteidet magad hordozd a diván elé. Lám a gyaúr fejdelmek sem jönnek magok, hanem követeiket küldik.

Halil Patrona érzékenyen nyújtá kezét a jancsárnak. Jól tudta ő azt, hogy nem dicsvágy az, a mi belőle szól, hanem azért akar ő helyette menni, mert megeshetik, hogy e követelés átadóóját rögtön lefejezik.

Musszli még egyszer nagyon kérte Halilt, hogy bizza e követelések átadását mind ő reá, s e kérést annyira büszkeségévé tette, hogy Halilnak nem lehetett azt tőle megtagadni.

Musszli azonban furfangos ember volt. Jól tudta, hogy ennyi követeléssel előállni egyszerre nagyon kockázatos vállalat volna, azért is a maga természetes eszével akként osztá fel a dolgot, hogy a meglepett nagyvezér levegőhöz ne jöhessen, s ha az első kérést megadta, a másodikat meg ne tagadhassa.

Az új nagyvezért melléknévén *K a b a k u l a k*, goromba fülűnek nevezte a köznép, minthogy nagyot hallott, a mi nagy szerencse volt Musszlira nézve, mivel hogy ő különben is nagyon szokott kiabálni.

Eleinte épen semmit sem akart hallani Kabakulak, mintha tökéletesen megsiketült volna, hanem mindent háromszor mondatott el magának; de mikor azután olyasmit mondott Musszli, hogy ha te nem akarod hallani, a mit mondok, majd elmegyek a szultánhoz s elmondom annak, erre egy kissé megnyíltak a fülei, s kegyesebb lett, és nyájasan kérdezé Musszlitól, hogy mivel kedveskedhetik neki?

Musszli bátorságát a kénytelen orditozás még jobban felfokozta.

— Azt p a r a n c s o l j a n e k e d H a l i l P a t r o n a ! k i á l t a K a b a k u l a k f ü l é b e .
A vezér hátrakapta fejét. A kiáltástól-e vagy annak értelmétől?

— No no, fiam, ne kiabálj úgy a fülembé, mintha süket volnék;
mit k ér tőlem Halil Patrona?

— Ne igazítsd ki a szavamat vén bagoly. (Ezt azonban csak lassan
mondá el Musszli.) Azt, hogy Dzsaniü Khodzsaát nevezd ki kapudán basának.

— Jól van, jól van fiam, hiszen magam is úgy akartam, régen el volt
ez határozva, haza mehatsz.

— Dehogyan mehetek. Oláhországnak új vajda kell.

— Van már, van már fiam. Maurocordatónak híják, ki tudod mondani?
Maurocordato.

— Nem is fárasztom vele a nyelvemet. Hanem azt ki tudom mondani,
hogyan Dzsaniü.

— Hát minek neked ez a Dzsaniü?

— Oláh fejedelemnek.

— Megkapjátok, hát te mi akarsz lenni?

Musszli jancsáragának volt felírva a lajstromon, de szégyenlett magáról
beszélni.

— Csak te ne bánts engem Kabakulak, a míg érdemesebb emberekről
van szó. Kivánjuk a Krim fejedelmét levettetni s helyette a számüzött Kaplan
Girájt nevezd ki.

— Majd megküldjük Mengligirájnak a felmentést.

— De ne majd, hanem mingyárt! Rögön, azonnal és minden haladék
nélkül.

Musszli olyan mozdulatokkal kísérte ékesenszólását, hogy a nagyvezér
jónak látta meghátrálni előtte.

— Van-e még valami bajod? — kérde aztán Musszlitól, ki most elhall-
gatott, mert elfelejtette a többi kívánatokat.

— Van hát! — szólt ez, s azzal leült szépen a földre, kikereste ke-
léből a rábizott lajstromot s kiterítve azt a földön, egyenkint sorba mondá Halil
Patrona kinevezéseit.

A nagyvezér valamennyit helybehagyta. Még csak ellenvetést sem tett
reájuk.

Legutoljára hagyta Musszli Janaki kitűzetését.

— Ezt pedig moldvai vajdává kell tenned.

Kabakulak egyszerre megsüketült. Nem hallotta a kérelmet.

Musszli odament hozzá és hangtöltsért csinálva markából, azon keresztül
kiálta fülébe.

— Janakit modtam.

— Úgy! Hallom, hallom. Azt kívánod, hogy a szultán konyháját ő lássa el v á g o t t ü r ű és marhahússal. Meglesz, megkapja.

— Hogy Izrafil angyal trombitáljon a füleidbe! — monda lassan Musszli, nem mészárszékről van a szó, hanem arról, hogy moldvai fejdelemmé tedd.

Kabakulak jónak találta ezúttal meghallani a kívánságot s komolyan felelt.

— Nem tudod mit kívánsz; a padisah épen négy nap előtt adá e hivatalt Ghyka hercegnek, a ki igen böles és előkelő ember, s szavát nem másíthatja meg.

— Böles és előkelő ember? — szólt csodálkozva Musszli. Mit értsek én ez alatt? Hát mi különbség van egy gya ur, meg a másik gya ur között? *).

— A szultán cselekvé s az ő tetteit tudta nélkül meg nem másíthatom.

— No hát eredj a szultánhoz s másítsa meg a mit tett ő maga, különben tégy a mit tetszik, csak arra vigyázz mindenek felett, hogy Halil Patrona kedvét meg ne szegd **).

Kabakulak szerette volna már, ha Musszlit nem látja, mig ez egyre kereskedett a lajstromban. Emlékezett rá, hogy még valamit bizott rá Halil, csak azt nem tudta, hogy mit?

— Úgy, igaz! eszembe jutott már. Azt parancsolta Halil Patrona, hogy azokat a csuf palotákat, mellyek az édes vizek mellett vannak, szabad legyen felgyujtogatni.

— KérjeteK még arra is engedelmet méltóságos gyujtogatók, hogy Sztambult kirabolhassátok.

— Nagyon roszul beszélsz Kabakulak, ha így beszélsz. Halil nem azért akarja a palotákat felgyujtatni, mintha kedve telnék benne, hanem azért, hogy a vezéreknek ne legyen hová elbujniok virágokat ültetni és buja gyönyörökbe elmerülni, midőn épen táborba kellene szállaniok. Majd ha nem lesz minden basának saját paradicsoma a földön, többen fognak kíváncozni a mennyei paradicsom után. Ezért akarja a bujaság házait leégettetni Halil.

— Sokáig éljen. Ezt is meg fogom mondani a szultánnak.

— Hát csak eredj szaporán. Én addig itt fogok várni a szobádban!

— Itt fogsz várni?

— Miattam ne busulj. Megrendeltem, hogy hozzák utánam ebédemet, kávé t és dohány t majd adsz te, s ha holnap reggelig ki talál sz maradni, elhállok itt a szőnyegen.

Kabakulak átlátta, hogy veszett emberrel van dolga, a ki innen meg nem mozdul, a mig tökéletesen ki nines elégitve. Lett volna ugyan módja a legrö-

*) Musszli saját szavai a histoire des deux rebellion szerint.

**) Ugyanaz.

videbb kielégítésnek: beszólitani egy pár csauszt, s a ficzkónak lábához tétetni a fejét, de illy merényletekhez nem volt még elég tiszta a láthatár. A zendülők csoportjai még ott künn táboroztak a téreken. Előbb le kellett őket csillapítani, s csak azután lehetett ellenük fordulni.

A nagyvezér nem tehetett egyebet, mint hogy egész őszintén eléterjeszté a szultánnak Halil Patrona követeléseit.

Mahmud mindent helybenhagyott.

Már egy óra mulva kezében voltak Musszlinak a kivánt kinevezési, és számüzési fermánok és khattiseriffek.

Csupán a kiöszkök elpusztítása módjára nézve jegyzé meg a szultán, hogy ne gyujtsák meg azokat; ez által nevetségnek téve ki magukat a keresztyén népek előtt, hanem bontsák szét falaikat s vagdalják ki a mulató kerteket.

És három nap alatt százhusz pompás kiöszk döntetett halomba az édes vizek mellett, s a pompás virágkertek növényeit a vízbe hányták, és a szerelmi andalgások ligeteit kivágták tőből; most csak romjai látszanak még a tündéri városnak, mellyben egykor a földi gyönyörök minden nemei tanyáztak, s miket Halil Patrona három nap alatt elrontatott, hogy a mint egy az Isten, úgy paradicsom is csak egy legyen, és az ne legyen a földön, hanem az égben, s tanuljon küzdeni érte, a ki el akarja nyerni.

Ember reményei.

Mikor már olyan magasra ment a csillag, hogy felebb többé nem mehet, és mikor már tudja, hogy innen csak lefelé lehet még esni!

. . . . Minden úgy történt, a hogy Halil Patrona egykor álmodá. Ott állt a hatalom tetőpontján, a honnan országokat, világokat lehet igazgatni. Vezéreket tett le és fel, hadseregeket küldött idegen tartományok ellen, fejedelmeket erősíté meg székeikben és magas urakat látott lábainál hizelegni.

Egész napokat elült az ozman történetirók könyveit olvasva; a hires Rasídot és a böles Cselebizádét, s azután a térképeket tanulmányozta, keresztkasul húzva azokat mindenszinű vonalokkal s pontokat rakva bennök, miket csak ő értett. És e vonalok, e pontok messze-messze behatoltak Ukránia, Podolia közepébe. Ő tudta, mit akart velök?

A tervek, miket ő készített, századok számára voltak előre alkotva, — pedig mi az ember élete?

Gondolataiban ezredéves erőt gyűjte a megifjult ozman birodalomnak. Újra látta azt hatalmas karjaival kiterjeszkedni keletre, nyugotra, — de legkivált észak felé. Látta mint hódolnak meg előtte a legtávolabb népek, s mint

takarják el szemeiket az őrző angyalok a diadalmas kard vakító villanásai elől, s sietnek más sorokat írni a jövődök könyveibe, mint a mellyek eleitől fogva meg vannak azokban írva.

Ember reményei! A szellő rájuk fuvall és elenyésznek.

De nagyobb öröm, de magasabb remény dagasztá Halil keblét, midőn a világ zajától megválva, felnyitá titkos teremének ajtaját s belépett rajta.

Minő hangok azok, a miket olly jól esik lelkének hallani? — Miért áll meg hallgatózva a szőnyeg mellett? Mit hall?

Egy gyermek csevegése az; egy csecsemő gyermeké. Gül-Bejáze néhány nap előtt fiat szült, épen azon évnapon, mellyen őt nőül vette.

E gyermek volt Halil örömeinek legtisztább fele, reményeinek legmagasabb csillaga. A hova ő nem emelkedheték, e gyermek fog emelkedni egykor, gondolá magában; a mit ő ki nem vihetett, végrehajtandja ez, a boldogabb, a dicsőbb korszakot, a mit ő meg nem érhetett, ez fogja megérni, s örök hirt hágy maga után az ozmán történetekben, mint a Küprili család, melly másfél századon keresztül csupa hősokeket és bölcs, erényes férfiakat adott a birodalomnak.

Gül-Bejáze azt akarta, hogy Ferhádnak, vagy Szendernek nevezék el a gyermeket, a hogy szokás szegény emberek fiait hívni; de Halil Behram nevet adott neki, a mit a hősokek viselnek; mert ő egykor nagy dolgokra lesz hivatva *).

Ember számításai, ember reményei! Ma tele virággal a fa, holnap tövéből kifacsarva fekszik a földön.

Ki pöröl Istennel, avagy kitől hágy az Úr magának tanácsot adni?

Halil lábhegyen lép neje ágyához, ki gyermekével játszik; nem veszi őt észre elébb, mint midőn már ott van. Mint örülnek egymásnak! a csecsemő egyik kezéből a másikéba vándorol, ölelik, csókolják; mind a ketten újra élnek benne.

Majd az ősz Janaki is belép, arca mosolyog, de azért örökké szomorú

*) Sokak előtt talán felőtöl fog lenni az, hogy Halil, ki maga müzümán volt, Gül-Bejázét nőül véve, azt nem kényszeríté vallását elhagyni. Felvilágosításul helyén leend Mahommed proféta bizonyosság levelének ide vonatkozó czikkeit idézni: „XIV. A müzümánokhoz férjhez menendő asszonyok soha se kényszerítettessenek vallásuknak elhagyására és közönséges isteni szolgálatjukban soha se háborgattassanak. XV. Senki el ne tiltsa őket a templomaikba járástól. XVI. Valaki ezen szabadság levelemet megrontja, eltávozik Istentől és az apostolok parancsolatitól stb. XVIII. És utoljára azt parancsolom, hogy e törvényeket világ végezetéig egy müzümán se merészelje megrontani.“ E levelet irta a seregek vezére Ali Abu Thaleb fia, mellyet tizenöt tanu jelenlétében maga a proféta saját kezüleg irt alá a mecsetben, a Hedzsira 2-dik esztendejében, Moharrem 5-dikán.

dolgokat beszél; a mióta vajdának kinevezték, elmúlt minden kedve az élethez; mintha azt érezné, hogy ettől már csak a halál által fog megszabadulni. Különös kedve telik benne örökké rossz jóslatokat mondani.

— Vajha felnevelhetnétek e fiút. De ti nem fogtok olly sokáig élni. Ollyan ember, mit te Halil, nem élhet sokáig; [én pedig nem akarok tovább élni, mint te. Meglásd, ha láthatod, meghalok, a mikor te meghalsz, és fiad kétszeresen árva lesz.

Illyen szavakkal búsitja őket. Szinte jól esik nekik, midőn végre egy szegletbe leül s bújában elalszik; a mióta ugy aggódik, szüntelen álmos.

De ujra nyílik az ajtó, s belép rajta a szerail asszonyainak őre, a Kadun Kiet Khuda két rabnő kíséretében s pompás virágos porcellán ibriket hozva a betegágyas nő elé, alázattal mondja el izenetét:

— A szultána Valide üdvözlől általam s küldi a sorbethet.

Ezt csak a szultán kegyencnőinek szokta küldeni az anya szultánnő (Valide), midőn gyermekágyat feküsznek, s nagy megtiszteltetés volt ez Halil nejjére nézve, — vagy nagy megaláztatás a szultánára.

Igen, ez utóbbi volt az.

Achmed szultán parancsára küldé a szultána a sorbethet.

— Látod, szólt Halil nejjéhez, a világ hatalmasai csókolják lábaid porát, nem mind a bazáron vannak a rabszolgák; az elsők lettek az utolsók. Örülj a jelennek én fejedeleme-nőm, s ragadd meg a szerncsét röptében.

— A szerencse, Halil, szólt szomorú mosolylyal a nő; hasonlít a Bosporus angolnáihoz, akkor csúszik ki, midőn azt hiszed, hogy fogod azt *).

És Halil azt hívé, hogy kezében tartja azt.

A legfőbb hivatalokat mind barátjai, szövetségesei birták, maga a szultán lekötelezettje volt, mert hiszen ő hozta őt ki a hét toronyból a trónra.

Pedig már ekkor ásták a vermet, mellybe őt elejtsék.

A szultán, ki nem türheté azon gondolatot, hogy egy nyomorult szatócsnak tartozzék köszönettel, a szultána, ki nem feledheté a Gül-Bejáze miatti megaláztatást, a Kizlár aga, ki befolyását féltette Haliltól, a fővezér, ki kénytelen volt neki engedelmeskedni, rég vártak már az alkalomra, mellyben őt el veszejtsék.

Egy napon a negyvenezer jancsár, húszezer szipahi és tizenhatezer topidzsi között harmincz szekér pénzt osztatott ki a szultán, miután azok felajánlák magukat kibékülni a szeraillal s a proféta zászlója alá gyűlni, a felkelt nép pedig, két föltétel alatt megígérte, hogy szét fog oszlani: hogy büntetés senkit

) Poujoulat Baptist. Histoire de l' empire Ottoman.

se érjen közülök, s számukra három zászló hagyassék meg, hogy ha ellenük valamit támasztának, ismét összegyülekezessenek. Minden megígértetett nekik. Halil Patrona pedig a divántanács tagjai közé számíttatott.

Huszonheten a népvézerek közül hivattak meg vele együtt a tanácskozmányokban részt veendő. Halil Patrona volt valamennyi lelke.

Ő bátoritá őket nagyszerű, világfordító merényletekre, s midőn lelkesülten beszélt előttük, hősokeket támaszta maga körül a jámbor szatócsokból és halászokból, hogy úgy tetszett, mintha ők volnának a hadvezérek és mellettük a basák és chodzsgaiának a halászok és szatócsok.

Mindenki bámulta őt, barátai, szövetségesei közül.

Csak egy nem tudott kibékülni azon gondolattal, hogy ő egy porban született szatócsnak köszönje hatalmát; — a tatár chám Kaplan Giráj.

Ez volt elárulója.

Ő tudósítá a nagyvezért Halil terveiről, ki rá akarta birni a szultánt, hogy izenjen hadat Oroszországnak, a miért az Persiát fegyverrel segíti. Moldva és a Krim lennének a kiindulási pontok, honnan a fenyegető északi ellenség szárnyait meglehet törni s meghazudtolni a Takimi Vekai ijesztő jóslatát.

Kaplan Giráj tudatá a szándékot Kabakulakkal; Halilnak e merész eszme után nem volt szabad élni többé.

Elhatározzák, hogy a nagyvezérnél tartott ülés alatt megfogják őt gyilkoltatni.

E végre kiválogaták a legmerészebb jancsárok közül azon tisztet, kik leginkább boszongtok Halilra a hatalom bitorlása s a fölöttük gyakorlott erőszak miatt s azokat, mint a diván tanács-tagjait odavivék a gyűlésbe.

A jeladás az volt, hogy a midőn Halil elfogja mondani indítványát az oroszok ellen indítandó harcra nézve, akkor Kaplan Giráj ellenvetéseket teend, mire Halil tűzbe fog jönni, s erre a chám kardot ránt ellene, mire a jancsártisztek egyszerre felkelnek mind s Halil szövetségeseit mind leapritják.

Illy jól elkészített kelepczébe lépett be Halil és társai, nem is gyanitva semmit a vésről, melly fejeik felett függ.

A nagyvezér középen ült, mellette jobbfelől Kaplan Giráj, a balfelöli hely, mint tiszteletülés, Halil Patrona számára volt fenhagyva.

Köröskörül a jancsárok ésszipáhiak tisztjei ültek, kardjaikat kezeikben tartva.

A terv jól ki volt főzve, egy pillanat alatt kellett megtörténni mindennek.

Megérkeztek a népküldöttek, Halil Patronán kívül huszonketten. A jancsártisztek voltak hatvanan.

Kabakulak inte Halilnak, hogy üljön baljára, a többieket pedig úgy ültették, hogy minden két jancsár közé jutott egy. A mint Kaplan Giráj jelt ad, kivonva Halil ellen kardját, rögtön rájuk fognak rohanni s lekonzolják őket.

— Édes fiam — szól a nagyvezér Halilhoz, miután mindenki helyet foglalt — kívánatodra im összegyűjtém a tanácsot, a hadsereg vezéreit, tehát mond el nekik, a miért hivattad őket.

Halil felált és az összegyűltekekhez fordulva, szólt:

— Müzümánok, Mahomed hivei. Ha valamelyitek hallaná, hogy háza ég, kellene-e annak sokat magyarázni, hogy siessen azt eloltani; ha azt hallanátok, hogy valamely rabló házatokba betört s ládáitokat fosztogatja, ha valamely kalóz gyermekeiteket fojtogatná, vagy szülőitek, feleségeitek fejét fenyegetné éles bárdal, elvárnátok-e, hogy biztasson benneteket valaki s nem rohannátok-e önmagatoktól a rablót, a kalózt megölni? És ime, a mi több, mint házaink, vagyonunk, több, mint gyermekeink, szülőink, feleségeink, — a hazát, a hitet fenyegeti végromlással az ellen. Olyan ellen, mellynek akarata már van, de creje nincs még véghezvinni azt, a mit kimondott. Olyan ellen, mellynél apáról fiúra száll e törekvés, melly nem békül soha, melly vagy megöl, vagy megölettetik. A M o s k ó az, a M o s k ó *). Apáink keveset hallottak e névről, fiaink többet fognak hallani, és unokáink sokat fognak sirni miatta. Hitünk ugyan az, hogy meg kell nyugodnunk a sors végzéseiben, de abban csak a gyávák fognak megnyugvást keresni, hogy el kellett veszni az ozman népnek, mert ez égben akként határozatott. Ha a jóslat azt mondja, miszerint jövendő idő, a midőn széthull az ottomán birodalom, mert népe gyáva lesz, nem mitőlünk függ-e és nem utódainktól, hogy e jóslat messze messze elmaradjon? hisz e jóslat csak azt jelenti, hogy elveszünk, ha gyávák fogunk lenni, tehát ne legyünk gyávák soha, és nem veszünk el soha. És ha ki van jelölve az ellenség, mellynek kardja legfájdalmasabb sebeket fog ejteni egykor Mahomed népein, mellynek óriási léptei legvéresebb, legszégyenteljesebb lábnyomokat fognak hagyni a törökföldön, miért ne előzzük meg mi őt, miért várjuk el, hogy megnőjön, hogy elnyeljen bennünket, a midőn most még mi vagyunk elég erősek őt elemészteni. Az alkalom kínálkozó. A Kozákok segítséget kérnek tőlünk a M o s k ó uralom ellen. Ha megadjuk azt nekik, szövetségeseink lesznek, ha megtagadjuk, ellenségeink. A tatár, a cserkesz, a moldován birodalmunk védbástyái, tegyük hozzá még a kozákokat is, s ne várjuk el, a mi mindezekből ellenségünk számára lesz védbástya s ő fogja azokat hozni ellenünk. Midőn Azov várát fölépítetté, megmutatta, hogy mit akar? Most mustassuk meg mi, hogy elértettük, és rontsuk le azt!

E szavakkal ismét helyére ült Halil.

Mint ki volt csinálva, Kaplan Giráj kelt fel utána.

Halil semmit sem várt inkább, mint hogy a tatárfejedelem, kinek ő terveiben a legtekintélyesebb szerepet osztá, kinek birodalmát legközelebb fenyegeté

*) Törökül: orosz.

a hatalmasodó ellen, hön fogja pártolni indítványát. Annál nagyobb volt tehát bámulása, midőn Kaplan Giráj gúnyos tekintettel fordulva hozzá, illy szavakkal válaszolt neki.

— Nagy baj az egy országra nézve, ha előjárói tudatlanok. Én a jó akaratot tőled elvitázni nem akarom, Halil, de azt nagyon tréfás dolognak találom, hogy te egy török barát jóslata miatt hadat akarsz izenni egy szomszédunknak, ki velünk békességben él, s ki nekünk nem árt és ellenünk nem törekszik. Te úgy beszélsz, mintha rajtunk kívül senki sem laknék Európában, mintha köröskörül nem hatalmas nemzetek volnának szomszédjaink, kik egy igazságtalanul megkezdett harcz esetében ránk rohannának mindannyian; ez onnan származik, mivelhogy te a világot nem ismered Halil, hiszen csak együgyű szatócs voltál, azért hagyj te az országok dolgainak békét, s midőn regéket és költeményeket olvasgatsz, ne hidd azokat való dolgoknak.

A népküldöttek bámulva néztek a chámra, Halil keserű tekintettel mérte őt tetőtől talpig. Tudta már, hogy elárultatott. Épen az által árultatott el, a kinek egy hős szerepét szánta.

Megvető arcczal fordult hozzá. Nem gondolt arra, hogy kelepczébe jutott, úgy beszélt a chámhoz, mintha csak ketten volnának a szobában.

— Valóban igazat mondtál, Kaplan Giráj, midőn szememre vetéd, hogy tudatlan vagyok. Én nem tanultam soha egyebet, mint az Alkoránt, nem volt alkalmam olvashatni azon könyveket, mellyek megczáfolják azokat, a mik az Alkoránban vannak írva, s csak azt tudom, hogy midőn a proféta megindítá a harczot a bálványimádók ellen, nem kérdezősködött a szomszédnépektől: tegye-e, ne tegye-e? és győzedelmeskedett; és azt is tudom, hogy a mióta a diván ellenségeivel tanácskozik és szövetkezik, azóta három folyóvízen hajtották át az ozman seregeket, és fogyunk és olvadunk minden felől. Én tudatlan, ostoba ember vagyok, nem tanultam alattomos furfangokat, azért ne csodálkozzál rajtam, hogy Mahomed hitét karddal akarom megvédni, midőn tán más eszközzel is lehetne, a mellyet én nem ismerek, s viszont én sem fogok csodálkozni rajtad, hogy te, a krimi fejdelmi család ivadéka, félsz a harcztól. Úrnak születéltél, tudod, hogy életed becses. Szépited az ellenség, tetteit, hogy ne légy kénytelen vele összeveszni. Azt mondod: jó szomszéd, békességes szomszéd, senkit sem bánt, pedig jól tudod, hogy Kermandzsahanból moskó ágyúk verték el timariotáinkat, s orosz területen át kerültek a persák Abdullah basa háta mögé. De az te előtted mind nem ellenséges dolog, te meg vagy elégedve sorsoddal, a harcz elvehetné tőled a chámi buzogányt, mig béke idején békével hordod azt; neked mindegy: akárki szolgálja légy, csakhogy úr lehess, s bolondnak nevezed azt, a ki nem magát szereti legelébb. Igen Kaplan Giráj én ostoba vagyok, mert nem félttem nyomorú életemet s másvilágon várom ju-

talmamat. Engem nem neveltek biborban, bársonyban, de hazaszeretben, Istentiszteletben: mig te elég böles vagy megelégedni az élet örömeivel. De jutalmadul megadja érned Allah, hogy a ki jó barátod árulója lettél; ellenségeid szolgálja lész egykor s a kit Kaplannak (tigrisnek) neveztek eddig, ezután nevezni fognak Szicsiánnak (egérnek). . . .

Ha soha előre ki nem lett volna is tervezve. Kaplan Giráj kardjának el kellett hagynia hüvelyét e vérig sértő szavakra. Dühödten ugrott fel helyéről a villogó karddal kezében.

Ah! De most a csodálkozás sora a nagyvezérre s a többi összeesküdtekre került.

A jancsárok, kik a népfőnökök mellé voltak rendelve, meg sem mozdultak helyökből, s a jeladásra egy sem húzta ki kardját.

E tétlenség annyira meglepő volt a beavatottakra, hogy maga Kaplan Giráj is bámulva állt meg Halil előtt, ki keresztbefont karokkal állt helyén, s megvetően tekintte rá. — A jancsár tiszték nem követték a jeladást.

— Én nagyon jól tudom, — szólt Halil Patrona hideg nyugalommal a chámhoz, — hogy e helynek minő tisztelettel tartozom, azért kivont kardodra karddal nem felelek; mert ámbátor nem ismerem olyan jól az europai szokásokat, miként te, s nem tudom szokás-e az idegen nemzetek minisztertanácsaiban karddal végezni el a dolgokat? és aként döntetnek-e el Angliában, vagy Franciaországban a tanácskozások, hogy a ki levágja a másikat, annak van igaza, és az határozott? hanem annyit bizonyosan tudok, hogy az ozman divántanácsban verekedni nem szokás. Majd a tanácskozmány végével szállj le velem a kertbe, ott elvégezhetjük ez ügyet s egyikünk megszabadul azon gondtól, hogy életét féltse.

Halil nyugodt, hideg viselete megnémítá, lefegyverzé elleneit. A nagyvezér és a chám bámulva jártaták végig szemeiket a jancsártiszték felett, mig Patrona hívei főnökök körül kezdtek gyülekezni.

— Tehát nincs-e semmi választok Patrona szavaira? — kérdé végtére Kabakulak.

Azok hallgattak.

— Hát semmit sem tudtok felelni?

Ekkor felálltak a jancsárok mind, és egy közülök előlépve monda:

— Halilnak igaza van. És a miket mondott, azokat mi helybenhagyjuk.

A nagyvezérrel egyet fordult a világ. Kaplan Giráj boszúsan taszítá kardját hüvelyébe vissza. A tiszték mind Halil részére álltak.

Lehetetlen volt akárkinek is észre nem venni a zavart, melly a tervbe avatottak arcán mutatkozott. Nem lehetett azt végrehajtani *).

*) Hammer Purgstall Gesch. d. Osm. Reiches.

Csak nagy sokára tért magához Kabakulak, hogy uj eszméket támaszt-hasson.

— Illy fontos határozatok nem történhetnek meg a szultán tudta nélkül; — monda — azért holnap gyűljetek mindnyájan a szerailba, ott a padisah elé terjeszszétek kívánataitokat, ott légy te is Halil, és te is Kaplan Giráj.

— Hogy kettőnk közül mellyikünk lesz ott? azt csak Allah tudja, — monda Halil.

— Nem jól mondod fiam, roszul beszélsz. Rut dolog két müzümánnak egymást fogyasztani, inkább béküljetek össze, nyujtsátok egymásnak kezeiteket. Én meg nem engedem, hogy vivjatok. Mind a ketten jó szándékból beszéltetek, s az a bünös, a ki a közügyek kérdésében a magát illető sérelmeket el nem tudja felejtteni. Bocsássatok meg egymásnak és nyujtsátok kezeiteket.

S ő maga összeerőszakolá a két férfi kezét, s két kezével egymásba szorítá azokat; — ámde azt nem gátolhatta meg, hogy szemek ne találkozzanak, és ha kardjaikkal nem lehetett, pillantásaikkal vérig ne sértsék egymást.

A tanács eloszlásával egyedül maradtak Halil ellenfelei a nagyvezérnél. Kaplan Giráj fogait csikorgatá dühében.

— Mondtam, hogy ne engedjük őt szólani, mert ha beszélni kezd, min-ellenünk fordítja a kivont kardokat, s varázsló nyelvvel kibeszéli az emberek szivéből a haragot.

Tehát holnapra más tervet kelle készíteni.

Harmadnapra volt határozva a diván ülés. Halil Patrona e két napot úgy osztá fel, mint a ki sejtí, hogy utolsó óráival rendelkezik. Nagyon rövid eszé-nek kellett volna lenni, hogy át ne lássa, miként az ítélet ki van reá már mondva, csak azt nem tudják még, miként hajtsák azt rajta végbe?

Megnyugodott bene, mint igaz müzümánhoz illik. Csak egy aggodalma volt még, a mellyet el kellett háritania, neje és fia.

Az utolsó nap estéjén levezeté a Bosporuson Gül-Bejázét, mintha sétálni vinné őt. A nő karján emelte gyermekét.

Mióta gyermeke volt a nőnek, sokkal bátrabb tekintetet nyert. A legszeli-debb állat is merész lesz, ha fia van, még a galamb is megvadul, midőn fiait kikölté.

Halil egy fődött csónakba ülteté nejét, mellyet egyedül hajtott izmos ke-zével. A gyermek úgy örült a csónak hintázásainak, azt hivé: bölcsőjének ringása az. A nő szemei majd az égen, majd a szélesendes vitzükrön mereng-tek. Csillag mosolygott reá mindenfelől. Csendes volt az est.

— Tudod-e hová viszlek most Gül-Bejáze? — kérdezé Halil a nőt.

— Ha tőlem kérdenéd, hová vigy? — azt mondanám, vigy el engem valahová csendes félreeső völgybe, mellyet magas hegyek zárnak el köröskörül, Építs nekem ott egy kis házikót forrás partja mellett, kis kertet a házikó előtt. — Engedj engem a czédrusfák lombjai alatt andalogni, hol nem hallik egyéb hang, mint a vadgalamb bűgása, engedj engem a csergő patak partján virágokat szedni, őzikéket lesni, engedj engem ott élni, ott meghalni; élni a te karjaid közt, meghalni virágos mezőben, csergő patak partján. Ha tőlem kérdenéd, én azt mondanám: vigy engem oda.

— Te mondad. — Szólt Halil, bevonva az evezőket, mert a támadó esti szél kifeszíté a vitorlát s a csónak magától repült tova; — azután odaült neje mellé és monda: én elküldelek tégedet félreeső, rejtett völgybe, a hol a forrás partja mellett kicsiny házikó áll, mellyet számodra szerezek. Ott fogsz élni gyermekemmel együtt.

— És te magad?

— A tulsó partig viszlek magam, ott nyergelt öszvérekkel atyádnak egy agg eseléde vár, a ki téged nagyon szeret, az el fog vinni a csendes völgybe és soha el nem hagyand.

— És te?

— Ezen ládikát elviszed magaddal, pénz van benne, atyádtól kaptam azt, senki átka, senki vére sincs rajt. Ez tied lesz és gyermekemé.

— És te? — kérdező harmadszor is Gül-Bejáze s közel volt már ahhoz hogy sirva fakadjon.

— Nekem vissza kell mennem még Sztambulba. De utánatok fogok menni. Talán holnap, talán holnapután, vagy azután. Lehet, hogy mentül előbb, lehet hogy nagyon soká. Csak ti várjatok reám. Minden este teritsetek számomra, mert nem tudjátok, mikor érkezem meg.

Gül-Bejáze könnyei elkezdtek ölében tartott gyermekére hullani.

— Miért sirsz? — szólt Halil. Bohó vagy. Az elválás rövid, csak az ohajtás hosszú. Neked jobb dolgod van, mint nekem: mert veled ott van gyermeked, de nekem senkim sem marad, mégis én nem sirok, hiszen majd meglátlak ismét.

E közben partot értek. A vén szolga ott várt a két felnyergelt öszvérrel. Halil segíté nejét kiszállni a csónakból.

Gül-Bejáze oda borult férje keblére és átölelte őt.

— Ne menj vissza többet, ne hagyj el engem, ne hagyj el minket, jöszte velünk. Mit keressz te ama nagy kietlen városban többé, ha mi nem vagyunk ott? Jöszte velünk, menjünk együtt, tünjünk el együtt. Hadd keressenek, mint az égről leesett csillagot; nem jó neked ott a magasban lenned.

Halil nem felelt semmit. Neje igazat mondott, de a büszkeség tiltá, hogy

gyáván megszökjék, a midőn tudja, hogy ellene törnek; azután megnyugtató hangon monda neki:

— Ne aggódjál miattam, velem talizmán van; miért mosolyogsz? Keresztény nő vagy s nem hiszed a talizmánt? Az én talizmánom szivemben van. Már ebben hiszel ugyebár? Még eddig mindig megsegített ez engem.

És azután megcsókolta nejét és gyermekét Halil, s visszatért a csónakba. Megragadá erős kézzel a lapátokat s eltávozott a parttól. S a mint az esthómályban tovább evezett, látta, hogy még most is ott áll az elhagyott nő gyermekével keblén, s mentül messzebb távozott, annál jobban fájt érte a szive, hogy mért nem tért vissza hozzájuk s mért nem csókolta meg őket még egyszer?

Korán reggel Halil Peliván, az óriás, tizenkét bosztandzsi kíséretében megjelent a jancsárok között s három öszvér hátáról öt kis hordócskába rakott öt ezer darab aranyat önte ki a földre és kiosztá azt a vitézek között.

— Ezt küldi nektek a nagyvezér, derék hadfiak.

A jancsárokkal csak így lehetett beszélni.

— És most én kérek tőletek valamit.

— Mondjad.

— Van-e közöttetek olyan legény, a ki nem szeretett soha senkit, a ki ha parancsolják, és megfizetik, képes volna megölni tulajdon édes apját *), a ki sem meg nem ijed, sem nem könyörül, sem bölcs szavaktól el nem tántorul?

E felhívásra százan meg százan léptek ki a jancsár hadtestből, bizonyozva, hogy ők Peliván kívánatának meg tudnak felelni.

Peliván kiválaszta közülök harminczkettőt, a legizmosabb, a legmarczonább alakokat, s parancsolá, hogy kövessék őt a szerailba.

Ott felvezeté őket a porcellán terembe, leülteté a drága szőnyegekre, hozatott nekik finom ételt és italt, cyprusi borokat, s hevitő muskavitot **) tartotta mákonnyal, a mennyi kellett nekik.

Nem sokára oda jött hozzájuk a nagyvezér, a sánta basa Topál Ozman, a rumeliai országbíró Patsmagdzsizáde, a czipővarga fia, és a tatár chám; és megveregeték vállaikat, megkóstolák ételüket, ittak poharaikból, s megdicsérve őket ismét eltávoznak.

A divántanács az oroszlanház teremében volt összegyűlve.

Együtt voltak az ulemák, a vezérek, a nép küldöttei, ott volt Halil Pat-

*) Igaz ugyan, hogy a jancsárokat keresztény gyermekekből nevelték eleinte, de már ezen időkben apáról fiúra maradt kaszt támadt a hadosztályból.

**) Ezt csak a szultán issza, valami rejtélyes ital, melly a férfi erőt növeli.

rona is; midőn Kabakulak, Topál Ozmán, Patsmagdsizáde és Kaplan Giráj megérkeztek.

Első volt Halil, a kihez a nagyvezér nyájas leereszkedéssel szólt:

— A padisah kegyelmét küldi általam neked, s magas jóvoltából kinevez téged Rumili Beglerbégjévé.

S azzal két dülbendár előállt a beigtatási fényes kaftánnyal.

Halil Patrona egy perczig elgondolkozott.

A szultán valóban kegyesen érez iránta. Utat akar neki engedni, hogy magát becsülettel megmenthesse. Magas hivatalt ad neki, melly által eltávolítsa őt a fővárosból, s egyúttal nagyravágyását is kielégitse. A szultán valóban kegyelmes szívet bir. Jutalmat kínál annak, kire vezérei büntetést kérnek.

Csak egy perczig tartott e tétovázás. Határozottan felelt azután.

— Én a kaftányt nem fogadom el. Magamnak nem kértem én semmit. Nem jöttem én ide azért, hogy adjatok hivatalt; hanem hogy adjatok harczot.

A nagyvezér meghajtá magát előtte.

— Szavad eldöntő legyen. A padisah azt rendelé, hogy a mit te fogsz mondani és társaid, az történjék meg. A nagyúr maga a porcellán teremben vár reátok. Ott fog kikiáltatni a harcz és az emlékkaftányok ott adatnak reátok *).

Ezzel az ulemák és Patrona hivei levezettetének az eriváni kiöszkbe.

— Jőjjetek legelébb a szultán kézesókjára, kik legderekkabb férfiak vagytok, — szólt Kabakulak. — Te Halil és te Musszli.

Halil hideg mosolygással szoritá meg Musszli kezét. Ez még most sem tudá, mi történik velök? s csak akkor kezdte magát rosszul érezni, midőn a hideg forrás kapujánál a szófa örök elvették kardjaikat, mivel a szultán elé karddal járulni senkinek sem szabad.

A szófateremben, hol a diván fel volt állítva, van egy aranyrácsoszosatásos fülke, mellynek függőnyein át hagyományos szokás szerint a szultánok hallgatják ki titokban vezéreik tanácskozásait, e függönyök mögött most, ha néha hátulról fölemeltetnek, egy női arcz tűnik elé. Aldzsalisz az, a szultána Aszszezi, háta mögött Elhadzs Besir áll, a Kizláraga. Ma különös látvány lesz itt.

Az ajtóknak függőnyei félre gördülnek, s belép rajta a két férfi. A szultán trónjáig lépnek, ott leborulnak a földre, s megcsókolják palástja szegélyét.

Mahmud trónjára ül. E perczen kezébe csattantva kiált Kabakulak.

— Hozzátok elő a kaftányokat!

E szóra egyszerre előrohan a mellékteremből Peliván és a harminczkét janesár kivont pallosokkal.

Mahmud eltakarja arcját, hogy ne lássa, a mi történni fog.

*) A kaftányosztás minden nevezetesebb szertartásnál elmulthatatlan.

— Halil! El vagyunk árulva! — kiált Musszli, s magát bajtársa elé vetve, testével fogja fel a legelső csapást, melyet Peliván ellene intézett.

— Hijába irtad nevedet az enyim fölé Patrona! — kiált az óriás, megcsóválva feje fölött görbe pallosát.

E szóra kirántja Halil övében maradt törét, s olly erővel hajtja azt Pelivánra, hogy az éles hegyével annak balvállán keresztül furódik.

De a következő pillanatban őt is lesújtá a halálos csapás.

Féltérdre bukva, égre emeli szemeit és mond.

-- Allah akarta így.

Még egy csapás éri, összerogy, ott a földön fekvé, végsőt sohajtva nyög:

— Én meghalok, de megmaradt fiam.

És meghal.

Azután többi társait is egyenkint vezették be a szófa terembe az erivani kiöskből, hogy felkaftányozzák őket, s a mint beléptek, egyenkint levágták fejüket. Annyi ideje sem maradt egynek is, hogy szemeit behunyja a halálos csapás előtt.

Huszonhatan vértettek el.

Csak hárman maradtak meg ez nap.

Szulali, Mohammed Dervis, a Mir Aalem (szent zászló őre) és a sztambuli bíró. Ezek ulémák voltak, kiket megöletni még a szultánnak sem szabad.

Mindhármat kinevezé a nagyvezér szandzsákbégeknek.

Társaik haláláról nem tudhattak semmit s elfogadák a kinevezést.

Ez által lemondtak az ulémai rangról.

Igy ölettek meg másnap.

Harmadnap a szerail előtt járókelő nép huszonkilencz levágott főt látott meg kópjákra kítúzve a középkapu fölött, mindnyájan nyitott szemekkel, haragos ajakkal látszottak e halálfők bámulni, beszélni a népre, csak Halil Patrona szemei voltak csukva, az ő ajkai lezárva.

Egyetlen nagy jajkiáltás hangzott végig a városban. A népség fegyverre kapott s tódult az Atmeidánra, három zászlója alá.

Vezéreik közül nem volt már senki, egyedül Janaki még. A többi elpártolt, vagy meghalt. Most őt hozták elő. Halil esetének híre nem idézett benne semmi változást elő, sejtette azt régen s tudtával történt Gül-Bejáze eltávolítása a városból. Ő maga rendezte el számára a kis völgyi lakot a Taurus hegyemenedékei között, melyet kivüle s az otlakókon kívül kevesen ismertek, s egy posta-galamb párját elhozá onnan magával, hogy ha a végzet bekövetkezik, ne legyen kénytelen embertől izenni leányának.

Midőn a zajgó nép az Atmeidánra hívta őt, egy vékony hártýára levelet irt leányának s azt a galamb szárnya alá köté.

A levélbe ez volt írva:

„Isten kegyelme rajtad. Halilt ne várd, ő meghalt. A jancsárok ölték meg. És én megmondám, hogy utána fogok halni. Te élj és vigyázz gyermekedre. Janaki.“

Azzal felnyitá az ablakot a galamb előtt; az gyorsan emelkedék fel szárnyait csattogatva a magasba, s ott egy perczig libegve, hirtelen nyilsebesen repült el a hegyek felé.

— Szegény Iréne! — suttogá Janaki, kivonva a kardot, melylyel ő bizonyára senkit sem fog megölni; s azzal követé a zajongókat az Atmeidánra.

Sztambulban újra felfordult világ lett. A hetedik jancsárezred, a mint a harminczkét jancsár véres kardjaival dicsekedve visszatért, rájuk rohant és összeapritotta őket. A jancsáragát, Muhsinzádét saját kapujában lötték keresztül. Kabakulak egy mecsetbe vonta magát. Halil Peliván, kit Kulkiájának neveztek ki, egy csatornába bújva menekült meg s abból három napig elő nem jött, a míg zajt hallott maga fölött.

Harmadnapra elcsöndesült minden.

Egy új név állt elő, melly megbirkózott a feltámadt viharral: a hirhedett Küprili család legutolsó ivadéka, mellynek minden férfija hős volt.

Küprilizáde Achmed összegyűjté a szent zászló körül a szerailban lakó tízezer dsebedsit bosztandzsit és baltadzsit s midőn mindenki kétségbe volt már esve, megtámadta nyílt utcán a lázadókat, megverte őket piaczaikon, három nap alatt hétezeren hullottak el csapásai alatt, *) s azután békesség lett az országban.

Janaki is elesett. Lehagyta vágni fejét, a nélkül, hogy ellenmondott volna.

De Pelivánt és Kabakulakot is száműzték gyávaságuk miatt.

Küprilizáde Achmed lett a nagyvezér.

III. Achmed még azután kilencz évig élt a héttoronyban; mint a hagyomány tartja, méreg által halt meg.

Az üres hely.

Minden elcsöndesült már, a világ folytatja rendes futását, csak ott a távol kéklő hegyek között él még egy nő, ki semmit sem tud a külvilágról, s ki minden este felhág a magas hegyek ormaira, mellyek kunyhóját körülveszik s epedve, vágyva néz el Sztambul felé, szemével kísérve a hosszú kanyargó utat, melly a távolba visz el; ha nem jő-e még rajta, kire ő vár?

Minden este szomoruan tér vissza hajlokába, s midőn vacsorához ül, magával szemközt tányéért, poharat tesz, úgy várja azt, a ki nem jő. Éjszakára

*) Poujoulat szerint 16 ezer.

Halil vánkösát maga mellé teszi és gyermeküket kettőjük közé, hogy ott találja azt, ha megérkezik.

Igy foly nap nap után.

Egy reggel megzörgetik ablakát. Örömmel ugrik fel ágyából, hogy azt felnyissa.

Nem Halil az, hanem egy galamb. Postagalamb, — levelet hozott.

Gül-Bejáze felbontja a levelet, elolvassa azt, — és másodszor is elolvassa, — és azután harmadszor is elolvassa; s midőn harmadszor is elolvasta, elkezd mosolyogni és azt suttogja magában.

— Ő mingyárt itt lesz.

E percztől fogva csendes örület fogta el a nő elméjét, egy neme a hallgatag monomaniának, melyet előbb nem venni észre, mint a midőn a rögeszmére kerül a sor.

Alkonyatkor ismét kiment az utra, melly a völgyből kivezet. Öreg szolgájának megmutatá a levelet, mondva, hogy ebben az van, miszerint Halil ma érkezik meg, tehát jó vacsorát készítsen. Az nem tudott olvasni és elhitte.

Egy óra mulva nagy örvendve jön haza a nő: szinte kipirult a sietésben.

— Nem láttad őt? — kérdé a szolgától.

— Kit, asszonyom?

— Halilt. Ő megérkezett. Más uton került el, már idehaza van.

A szolga azt hívé, hogy tán titokban jött meg Halil, s ő is örömmel követé a szobába a nőt, hol két személy számára volt ismét terítve.

— No látod, hogy itt van ő; — szólt Gül-Bejáze, az üres helyre mutatva s oda rohant, átölelt egy láthatlan alakot, forró csókjai hangzottak a levegőben, ittas szemei gyönyörködve nézték a semmit. . . .

— Nézd gyermekedet, — szólt felemelve fiát, — emeld karodra. Így. Ne csókdolj olly erősen, mert alszik. Látod: felesókdoltad. Szakálladtól felébredt, ringasd egy kissé. Szeretted őt ringatni máskor. Így: tartsd öledben. Fáradt vagy? várj poharadba töltök. Ugy-e minő jéghideg víz? most hoztam azt a forrásból.

Azután ételt rakott férje tányérjára s örült, hogy az millyen jól esik neki.

Vacsora után karjába ölté karját s nyájasan suttogva, beszélgetve kivitte őt magávol a kertbe, a holdvilágos estre; a jámbor szolga könnyezve nézte őt, mint sétál végig egyesegyedül a fák között s a közbe úgy tesz, mintha valakihez suttogna, beszélne. Kérdezősködik tőle és feleleteket vár, regéket mond neki. Elmondja mi történt vele, a mióta elváltak, megmutogatja neki apró madarait, virágait, azután oda hívja a lugasba, leülteti maga mellé, kaftánját odább húzza, hogy rá ne üljön, hogy egészen oda simulhasson mellé, s akkor

suttogva, epedve beszél vele, s olly boldogan, olly szemérmes örömmel tér vissza, s csak lopva vet egy egy szerető tekintetet felé. — Kihez?

Odabenn megveti neki ágyát, vánkosát feje alá igazítja; fehér puha karját feje alá teszi, odaszoritja kebléhez, megcsókolja, s azután gyermekét] oda fekteti kettőjük közé s csendesen elalszik, még egyszer megszorítva kezét. — Kinek?

Más nap reggeltől estig ismét várja, alkonyatkor újra kimegy az utra, s midőn visszajön, ismét ott találja már őt lakában. Boldog tébolyodás!

Ez így foly napról napra.

Reggeltől estig végzi a nő szokott munkáit, szomszédjai, ismerős emberek nem vesznek rajta észre semmi változást; de a mint a nap lemegy, eltávolít magától mindenkit, kerül minden társaságot, mert már akkor Halil ott várakozik reá a kis kertre nyíló szobában.

Pontosan megjelen előtte, a mint a nap lemegy. Olly megszokott dolog ez ránézve. Úgy intézi minden dolgait, hogy akkorra üres ideje legyen. Néha igen jó kedve van Halilnak, másszor meg igen szomorú. A nő számtalanszor elmondja ezt öreg szolgálójának; néha azt is megsúgja neki, hogy Halil nagyra törő tervekben fáradozik, de ne szóljon felőle senkinek, mert az könnyen Halil életébe kerülhetne.

Szegény Halil! Azóta régen omlatag por az ő teste, mellynek a halál többé nem árt.

És így vénül meg, így őszül meg, így hervad el a „fehér rózsa.“ Egy éjszaka sem marad el házából a kedves vendég. Évekig, hosszú évekig eljár az hozzá minden este.

S midőn fia megnő, esztét biróvá lesz, megférfiásodik, minden estve hallja anyját egy láthatatlan alakkal beszélni, és minden este hallja, mint mutatja őt be e láthatatlan alaknak, s készteti, hogy őt üdvözölje, mert ez neki édes atyja. És dicséri a fiut atyja előtt; millyen bátor és millyen jó szivü; és összehasonlítja arczaikat. Szakasztott édes atyja; csak hogy Halil már öregszik; szakálla fehéredni kezd. Vénül Halil. Különbén egészen fiához hasonlítana.

És a fiu nagyon jól tudja azt, hogy az ő apját Halil Patronát régen, régen, évek hosszú sora előtt megölték a janicsárok.

Vége *).

*) Jelen regénycyclus első része, mellynek czime „Halil Patrona,“ ezennel be van fejezve. Második része „a janicsárok végnapjai,“ ollyszerű összeköttetésben van ez előbbivel, mint az „Erdély aranykora“ a „Törökvilággal.“ Mindkettőn egy historiai eszme vonul végig; hanem azért mind kettő befejezett egész. — E jegyzetet azért láttuk szükségesnek közleni, nehogy a szerkesztőség azon vád alá essék, mintha olly művet kezdett volna meg az idén, mellynek folytatását a jövő évbe is átvieni. — Jókai Mór.

ŐSZI TÁJ.

LÉVAI JÓZSEFTŐL.

Őszre hajlott az idő
E kies vidéken,
Tőlünk már elvándorolt
Fecske, gólya régen.

A mi még nálunk maradt,
Akármerre nézek,
Egykét őszi sárga lomb,
Egykét üres fészek.

Távolabb jár a nap is
Föllegekkel fedve,
Mosolyogni, ha van is
Nagy ritkán van kedve.

Jókor fekszik, későn kel
S akkor is olly bágyadt,
Hogy el kellett hagynia
A nyugalmas ágyat.

Hives holdvilágos éj,
Hosszu álom éje,
Mellyben zugvazúg a szél
Harsogó zenéje.

És az éber csillagok
Elmerengnek rajta....
Arczuk felhőfátyola
Félre vagyon hajtva.

S látják, hallják titkosan
A virágnak álmát,
Midőn álma élete
Egy sohajba száll át.

És irigylik életét,
Hogy nyugtot találhat,
Hogy viritott, álmodott,
Aztán sirba szállhat.

Nem úgy mint ők, vándori
 A végtelenségnek,
 Kik örökké fénylenek
 És örökké égnék.

NEMZETISZINHÁZ.

Heti sorozat dec. 17. Czigány, új népszinmű 3 felv. Szigligetitől.
 — 18. Czigány másodsor. — 19. Rigoletto. — 20. Férjelv és nőcsel vigj. 1 felv. Kövértől; Az atya szöktet vigj. 1 felv. Degrétől és Stohl Fanny előadása a melophon című hangszerezen. — 21. Proféta, opera 5 felvonásban. — 22—25 a karácsony ünnepek miatt a színház zárva.

Szigligeti legújabb népszinműve, mely mult szombaton adatott először, megérdemli, hogy a közönség által ismerve legyen. A Czigány bizonyosan legjobb művei közé tartozik. Jellemei határozottak, tiszták, és a szerzőnek igen jól sikerült három eredeti egyéniséget felmutatni azon népből, mely magát örökös vándorlásra kárhoztatva, a társadalmi korlátokat örömet nem veszi fel mindaddig, míg lehet, és a mely megvetett sorsában fentartva eredetiségét, nem egy kitünő példáját nyújtja a magasztos iránti szép, habár a civilisatiótól nagy mértékben elzárt helyzeténél fogva közszerűletlen hajlamainak. E népszinmű főszemélyei: Zsiga az öreg cigány (Szentpéteri) fia Peti (Feleki) s leánya Rózsi (Bulyovszkyné) s némileg még Gyuri (Füredy). A másodrendű szerepek között a fejleményre közvetlen hatással bírnak még Éva, Gergely gazda leánya, (Ötvös Borcsa) ennek anyja Rebék asszony, (Miskolczi Julia) Várszeghi földesúr (Szigeti) és ennek hajdúja. A többi mellékes szerep. Meséje röviden ebből áll: Gyuri szerelmes az öreg Zsiga cigány leányába, Rózsiba, Gyuri bátyja azonban Kurta uram, egy nagy gazda, a megvetett néposztálylyali rokonulást határozottan ellenzi, s egyúttal Rebék asszonynyal megegyez, hogy Gyurit Évával összeházassítsák. Rózsiba e mellett az urasághajdú is szerelmes; míg más részről Peti a szomszédban lakó Éva szívét akarja meghódítani hegedűjével, s ez sikerült is a nélkül, hogy ő azt bizonyosan tudná. A csomó e szerint meg van kötve, s a megoldástól függ, ki mennyiben s miképen éri célját. Első, ki kétségbe esik a lehetőség iránt Peti, s úgy neki búsulja magát, hogy bujdosni indul, a falu végéről azonban mégis visszatér. E közben a katonaállítás folyik; Gyuri sorsot húz és Rózsitól válnia kellene, mit hogy elhárítson, gazdag bátyát Kurta uramat kéri, hogy fizesse le érte a váltságot; ez kész reá, de olly feltételekkel, hogy Rózsivali viszonyát szakítsa félbe. Gyuri elutasítja az ajánlatot s midőn Rózsijától bucsuzik, ép visszaérkezik Peti a bujdosásból s hogy nővérét boldoggá tegye, Gyuri helyett beiratja magát az ujonczok közé, Gyuri pedig megkéri Zsigától, az öreg cigánytól, Rózsi kezét. — A második felvonásban az egész falu fehércselédje összeesküszik Rózsi ellen, és kivált Rebék asszony a hajdu beleegyezésével terjeszt ellene rágalmozó híreket, mellyek Rózsinak a hajduvali költött viszonyára vonatkoznak. Gyurit körülhálózzák s elhite-lik vele, hogy Rózsi mást is szeret. Gyuri elhagyja a cigányleányt hosszas ingadozás után, mellyet a Peti iránti tartozás tudata s a leány bukása felőli hite idézett elő

— Évához hajol, ki anyjának szigorú kívánata folytán nyújtja neki kezét. Zsigát az öreg cigányt fia utáni fájdalomla üldözi, s meg kell érnie, hogy Gyuri miatt nemcsak fiát veszté el, — kiről azon tudósítást is koholták Rebék s a hajdu, hogy meghalt — hanem Rózsi is megőrült. A harmadik felvonásban következik a kibonyolítás. Éva szülőinek házánál a násznép együtt van, midőn hirtelen a megőrült Rózsi megjelen, s megjelenése annyira hat Évára, hogy leveszi saját fejéről a menyasszonyi koszorút és Rózsának adja, mint kit az illet, s e pillanatban egy hegedűnek ismeretes hangját hallja. E közben a faluba haza jó Várszegi a fiatal földesúr s magával hozza Petit, kiben egy lángészt fedezett fel Milanobani tartózkodása alatt. Zsiga alig ismer fiára úri ruhája miatt, s mondja a történeteket; Peti boszút kiált Gyuri ellen, ki épen megjelen s elismeri, hogy a boszút megérdemli. Várszegi veszi kezébe a történet folyamat; násznépet gyűjtet s Rózsit a házból kivezeteti. A meglepetés, elhaltak hitt testvére megjelenése, elvesztett jegyesének hozzá visszatérte, ez mind egyszerre erősen rázá meg idegzetét. Esztét visszanyeri s ő Gyurival, Peti Évával egybekel. Az egész darabnak legnagyobb érdekét kölcsönöz Zsiga jelleme, ki a legnehezebb körülmények közt, legnagyobb bánatának közepette megtartja alakja eredetiségét s ötleteinek sajátosságát, mellyek a közönség derült kedélyét annyiszor felvillányozzák.

Kedden a színházi zenekar egyik tagjának 11 éves leánya, Stoh I F. játszott a vigjátékok után egy-egy darabot a melophon czimű hangszeren, s ügyessége iránt a közönség méltó elismerést tanusított.

Szerdán a Profétában Berta szerepét, mint vendég, Erdélyi Mária k. a. adta.

NEMZETI SZÍNHÁZI ÜGY.

Kellemes kötelességet vélünk teljesíteni, midőn azon örömhirt, melly néhány nap óta fővárosi közönségünket élénken foglalkodtatja, megvalósult tényekben adhatjuk át hazánk nagy közönségének.

Magas kormányunk, melly nemzeti színházunkat mindig gondos figyelemmel pártfogolta, e törekvésének újabb bizonyosságául olly intézkedésekkel járult ez általánosán kegyelt nemzeti intézetünk állásának biztosításához, mellyek annak nem csak időszaki megszilárdulását, nem csak pillanatnyi hitelét, hanem jövő felvirulását is a legnagyobb megnyugvással reményelni engedik.

Ő cs. kir. fensége Albrecht, kormányzó főherczegünk rendeletéből a nemzeti színház anyagi viszonyai e napokban hivatalos vizsgálat alá vétetvén, az eként kiderült hátrálékok kifizetése legkegyelmesebben elhatározott; minél fogva jövő aprilisig a jelen budget szerinti fizetések rendes folyama előlegesen biztosítottak. Ezentúl a jövődöre nézve az intézet szellemi ügyvezetése gróf Festetics Leora, a pénztári kezelés Simoncsics János kir. tanácsos urra bízván, melléjük egy harmadik felügyelő igazgatótárs neveztetett ki b. Révay Simon ő méltósága köztiszteletű személyében.

Ezentúl mind azon intézkedések, mellyek az igazgatóság által végrehajtnak, egy főfelügyelő bizottmány elé fognak terjesztetni, melly méltóságos báró Augusz helytartósági alelnök úr elnöklete alatt e következő köztiszteletben részesült férfiakból alakított: Festetics Ágoston cs. k. kamarás, gr. Tolnai Festetics Leo, Marczibányi Lőrincz cs. k. kamarás, Nyéky Mihály kir. tanácsos, b. Orezy György, b. Révay Simon, Simoncsics János kir. tanácsos, gr. Szapáry József, Veszerle János or-

szágos pénztárak ellenőre;—s melly minden hónapban rendesen tartandó üléseiben a felelőssé tett igazgatóság eljárását számadás alá veendi s az intézet alaptökéjének épségben tartására felügyelend.

Hogy pedig a jövőre nézve a nemzeti színház kiadásai jövedelmével helyes arányba hozassanak, ezekre nézve olly összeg határozott meg díjazási maximum képen, melly egyfelől elég nagy arra, hogy művészi virágzása iránti reményeinket fentartsa, másfelől elég mérsékelt, hogy anyagi zavarok iránti aggodalmakra ne adjon okot.

Annak biz onyságaul végre, miszerint a magas kormány a nemzeti színháznak nem csak jelen állapotát, hanem fokozatos felvirulását és kifejlődését is örömmel ohajtja, méltóztatott ő cs. k. fensége Albrecht kormányzó főherczegünk azon tizenegy magyar főúrnak, kik nemeskeblü részvéttel a színház tökéjének önkénytes adakozások általi növelését ohajtották, ez ajánlatát örömmel fogadva, legkegyelmesebben helybenhagyni, s ez által intézetünknek a legvirulóbb remények korszakát nyitni meg.

Nem magány véleményt, hanem az összes közönség köszönetét hiszszük nyilváníthatni a magas kormány e gondos intézkedései fölött, s azon kegyes pártfogásért, mellyet kormányzó főherczegünk e nemzetileg kegyelt közintézetünk iránt tanusított, csupán a közérzület lenne képes hódolatunk nagyságát kifejezni.

Valamint azon buzgó hazafiak érdemeit sem hagyhatjuk hálánk kifejezése nélkül, kik ez ügyben annyi sikerrel koronázott fáradozásaikat nem kimélték, s kiknek fentebb tisztelettel megnevezett sorából méltó elismerésül kell kiemelnünk báró Augusz Antal ur ő méltóságát, mint kiben intézetünk jólléte legbuzgóbb előmozdítóját tisztelheti.

TARKA KÉPEK.

— Valami gyapotültetvényesnek volt egy rabszolgája, ki már az ősapját is szolgálta. Lehetett a fiu vagy nyolczvan esztendő. Nem bírta már a munkát, s gazdája szeretett volna valami tisztességes úton megszabadulni tőle.

Egy napon oda hívja magához s nagy kegyesen mondja neki:

— Hallod-e Quimbó, te jó hűséges szolgám voltál nekem is, az apámnak, meg a nagyapámnak is. Régen gondolkoztam rajta, hogy megjutalmazalak. Ma jött el a napja. Én téged szabaddá teszlek. Mától fogva magad ura vagy.

A vén néger megcsóválta a fejét s hamis oldalpillantást vetve urára, viszonza:

— De uram, ha megetted a húsát, már most edd meg a csontját is.

— Háromszor voltam már az oltár előtt mátkámmal, és egyszer sem esküdtem össze vele; — mond egy yankee, sanfrancescoi vig társaihoz.

Azok igen furcsának találják a dolgot, s szeretnék tudni, hogyan volt?

— Egy szép leánynak udvaroltam, Kaddynak hívták, s el akartam venni. Ő hozzám is ígérkezett, s a mint elkészült a menyasszonyruhája, együtt elmentünk a paphoz.

Útközben nem néztem a lábam alá, s ugy léptem egy pocslýába, hogy a szer-ececsenő sártól csupa folt lett misz Kaddy menyasszonyköntöse.

Akkor nem szólt semmit, hanem, a mint a paphoz értünk, s ez kérdezé tőle, hogy akar-e hozzám nőül jönni? azt felelé rá: nem!

— De hát miért nem? kérdezém én.

— Mert egyszer megharagitottál.

Azzal szépen haza mentünk. Én újra kezdtem a dolgot, adtam neki függőt, új ruhát, egy pár csókot és szép szót s megint rávettem, hogy jöjjön hozzám.

Megint elmentünk a paphoz.

A pap kérdezi tőlem, akarom-e e leányzót nőül venni?

Én azt feleltem rá hogy: nem!

Most a leányon volt a sor megijedni, és kérdezni.

— De hát miért nem?

— Azért mert egyszer megharagitottál.

S megint hazamentünk szépen.

No de újra összekerültünk, megint megszerettük egymást, s most igazán becsületszavunkat adtuk egymásnak, hogy nem tréfálunk többet, s egyikünk sem szedi rá a másikat.

S harmadszor is elmentünk a paphoz. Kértük, hogy eskessen bennünket össze.

— Nem én. Felelt ez.

— No, az Isten szerelmeért, hát miért nem?

— Azért, mert egyszer mind a ketten megharagitottatok.

S azzal kikergetett bennünket.

Kaddy sirt, én kacagtam. Alig hiszem, hogy valaha hasonló eset történt volna valakivel.

Különös faja a vendégszeretetnek. Mellékdarabja a „Peczalt uram!“-nak.

Alig hisszük, hogy valaki volna olvasóink között, a ki ne emlékeznék arra az ósrégiségű anecdotára, a midőn két alföldi ember felment **városába s miután idehaza azt tanulták, hogy a hol nyílt kaput találnak, oda bemehetnek, s ott a gazda kedves kötelességének tartja őket megvendégszolgálni, s ha menni akarnak, majd el sem bocsátja, tehát * *— en is ezt követték, betérvén a legelső nyitott kapun, melly minthogy vendéglő volt, ott szívesen is látták őket, három napig ellátták minden jóval, magukat lovaikat. Harmadnap aztán szépen elbucsuáltak a gazdától, markába vertek barátságosan, megmondták neki, hogy majd ha azon jár, ők is szívesen látják s azzal menni akartak haza. De nem eresztették őket, hanem azt mondták, hogy „bezhlt uram!“ — „Nem Peczaltnak hínak bennünket uram, hanem engem Varga Mátyásnak, a komámát meg Tóth Istvánnak,“ — szabódék az egyik, de csak nem bocsáták őket, hanem lehúzták a szekérről; s a jámborok nem értve egymás nyelvét, azt hívták, hogy ez szokásos vendégszeretetből történik s még három napig ott vigadnak. „De már most igazán el kell mennünk uram, mondának felkászolódva, várnak bennünket otthon, kinyílik az idő, tavaszi alá kell szántani.“ Megint az örökös „Peczalt uram“ fogta őket minden ködmen újjánál fogva. El nem tudták képzelni, hogy miért hívják őket Peczalt uramnak? míg történetesen egy magyar mágus oda nem vetődött, s meg nem magyarázta nekik, hogy ez annyit tesz, miszerint ha fizetni nem tudnak, itt marad a két fakó, s tán gyalog kellett volna hazatérni a jámboroknak, ha e derék úr ki nem fizeti helyettük az árjegyzéket.

Ez tehát régi anecdotá s csak azért hoztuk elő, hogy egy másikat kössünk hozzá, a melly már újabb, s történt egy fiatal hazánkfiával, a ki egy külhoni városba utazott festészeti tanulmányait folytatni. Ott egy jámbor kolompárosnál fogadott hónapos szobát; ebédre pedig ifju legények szokása szerint vendéglőkbe járt. Szállásadó gazdája rendkívül nyájas volt iránta, a mit ő hasonló nyájassággal szokott viszonozni. Elközelegvén a karácsony napja, a gazda beáll az ifjú festőhöz és meghívja őt magához ebédre. Ez eleget szabódik, hogy már ez előtt két héttel, még tavaly elígérkezett ide meg amoda, megharagusznak; nem használt! — De már ezt az egyet meg kell önnek tenni; karácsony napján együtt kell velünk ebédelni. — Legyen meg hát. — A festő ott ebédelt a jó egyetértés végett. Ebéd közben kérdezi a gazda: szokott-e bort inni? — Soha életemben. — No de most az egyszer kell önnek egy pohárral inni az én kedvemért, meg az ünnepnapért, hozzatok egy itczét. — Isten neki; azzal is készen lett. — A hónap végén azután beadták neki a kontót: karácsony napján ebéd és vacsora, két tallér, — detto: egy itcze bor, — 8 garas. — Kifizette szépen.

Háromszék.

Handabandázott a kortes a megyegyülésen.

Egyszer azzal torkolja le valaki:

— Hallgasson kend; hisz kend nem is nemes ember.

— Én? nem nemes ember! — kiált fel a kortes; — de ugyan az vagyok, még pediglen háromszéki.

— Az bizony: — szól rá ellenfele hirtelen: — borszéki, csapszéki és mézsárszéki.

A cigány fia.

Vadászni járt a földesúr. Tudja tatár mi hordta arra a cigány fiát? a vadász valami prédának nézte a bokorban s rádurantott. Egy pár szem srét beleakadt a purdén inashusába.

Orditott ő maga is, de még jobban orditott az apja, hogy meghal a fia. A földesúr megjedtt, s csakhogy ne lármázzon, adott száz forintot a vajdának; az meg is vigasztalódott szépen.

Két hét múlva felmegy a dade a földesúrhoz. — Hát meggyógyult-e a fiad? — kérdi ez, a mint meglátja.

— Egy csepp baja sincs már; köszönöm kérdésit. — Mikor tetszik megint arra jönni vadászni?

Lássuk már a medvét!

Honnan támadt ez a szójárás hosszadalmas színművek unalmas párbeszédeinél?

Keckeméten van egy faja a tanyán lakó embereknek, kiket rövidség okáért neveznek gányóknak. Ritka nap veti be őket a városba, csak ha esett állat bőrét kell a gazdához bevinni, vagy a mikor elfogyott a tarhonya, e jeles művészeti terménye a keckemétkörösi iparnak, melly szerint az egyszer liszté örült búzát még egyszer búza formába igyekeznek visszavarázsolni. Tehát egy illy kivételes napon meghallja a tanyalakó, hogy komédia lesz Király Károly uram pajtájában. Neki, mint alább látandjuk, igen szép fogalmai voltak e neméről a gyönyörüségeknek s azoknak elő-

élvezetében felvette magát, lefizetvén az öt garast, a kakasülőre. A függöny tetszett, de a mi a függöny után következett, az nem állta ki kritikáját, valami vékony szinmű volt ez hosszú beszédekkel. — A gányó csak várja, hogy mikor lesz már vége a párbeszédnek? Az elmulik, akkor meg az ottmaradt személy még magánybeszédhez fog, rettenetes gummielasticumból készült véghetetlen párbeszédhez. A gányó nem tűrheti tovább s lekiált onnan a paradicsomból:

— Nem ér semmit az a sok beszéd, ifjasszony; nem ütjük avval el; lássuk már a medvét.

BUDAPESTI HIREK.

* * Nem régiben egy mű jelent meg Bécsben, mellynek illy világbátorító czime van: „a lottéria, vagy alaposan kiszámított titka a sorsjátéknak, mellynél fogva minden ember a legegyszerűbb uton csinálhat ambókat, szólókat, ternókat, qua- és quinternókat, tetszése és kívánsága szerint!!!“ Ime tehát fel van találva a mód, mellynél fogva minden ember boldog, gazdag, milliomos lehet; csak egy kis könyvet kell neki megvenni harmincz pengő krajczáron, s azontul úgy mehet a lutris boltokba, mintha haza menne, s egyedül becsületére van bizva, hogy több pénzt ne nyerjen el onnan, mint a mennyire szüksége van. Ez az egész börzevilágot megrendítő könyv ott feküdt egy hétig minden könyvárus bolt kirakatában. Szerzője azonban azt a hibát követte el, hogy harmincz krajczárért árultatá, s ez nagy hiba volt, árulta volna ötven, — hatvan, — száz forintért darabját, bizonyos lehetett volna felőle, hogy egy hét alatt három kiadást ér s legalább ő maga ternót csinál; de ugyan ki hinné el, hogy egész életének boldogságát megveheti harmincz krajczáron? Egy hét mulva minden kirakathól bevették a könyvet s oda tették, a hol a többi „nincs többé kopasz fej! nincs többé fogfájás“ s egyéb becses dolgok aluszszák az igazak álmát. — E napokban egy idegen férfi nyit be egyik helybeli könyvárushoz s kéri a lotteriáról szóló könyvet. Előkeresik neki, egyet kiválaszt, kifizeti kész pénzzel és eltávozik. Más nap ismét megjelen; dicséri a megvett könyvet, s ismét kér belőle egy darabot. Kifizeti s odább megy. Harmadnap újra eljön. „Talán még egy példány méltóztatik?“ „Ez uttal nem, hanem azt akarom megmondani, hogy a mű szerzője én vagyok!“ — „Ah, akkor kegyed gyöngye az írónak, a ki maga vásárolja meg könyveit.“ — „Ez azért történik, mivel hogy az egész világon úgy elfogytak a példányok, hogy most az egész birodalom minden könyvárusait be kell szaladgálnom, hogy egyet kapjak.“ — „No már ekkor ugyan jó helyre jött kegyed, mert itt még mind megvan, azt a kettőt kivéve, a mit méltóztatott megvenni. Szolgálhatunk talán?“ — „Ezuttal egyéb-
bel. Ime itt a zsebemben egy hasonló becses mű, mellynek czime „Alapos utmutatás arra, mint lehet valakinek családját rangjához illő módon eltartani, s vagyont tiz esztendő alatt köböztött arányra nevelni.“ — „S mi lesz ebből.“ — „Az, hogy ön meg fogja venni és kiadja e művet.“ — „Nem én.“ — „Csak ötven forint az ára.“ — „Áldásom reá, de nem adom ki.“ — „Ön az ablakon hajítja ki szerencsáját, megyek másikhöz, hát negyvenért sem kell?“ — „Köszönöm.“ — „Hát harminczat sem ad?“ — „Nem, hanem egy jó tanácsot adok, a mi megér harminczezer forintot, vegye ön elő saját könyvét és csináljon egy pár quinternót.“ — „Uram! a praxis a közönség dolga,

én csak a teoriával foglalkozom.“ Azzal zsebébe dugá a titkot, miként lehet e mai szűk világban tisztességesen megélni? s már most annyi családnak boldogsága kénytelen, könyvárusi szűkkeblőség miatt, eltemetve heverni.

* * Nemzeti színházunk személyzetéről egy igen szép jellemvonást kell közönség elé juttatnunk. Egy neme az a régen gyakorlatban lévő jótékony adakozásoknak, melyet akár jó, akár rossz napjaiban szokott tanusítani. Valahányszor élszegényedett elnyomorodott színésztársak, akár helyben, akár vidékről ügyefogyott állapotuk enyhítését kérik, e nemeskeblű bajtársaknál mindig segítő részvételre találunk; egy kérelmező el nem megy vigasztalatlanul a színház küszöbétől; neveik minden emberbaráti vállalat ívein ott olvashatók, semmi közügyet érdeklő gyűjteményekből el nem maradnak; ha társaik közül valaki meghal, azt saját költségükön temettetik el, s ha családja marad; addig gondoskodnak róla, míg magán segíthet. Kötelességünknek tartók ez önzetlen áldozat készséget feljegyezni azon osztályról, a mely épen legkevésbé dicsekedhetik a jó szerencse pazar kegyeivel.

* * Lapjaink közül többen említést tevének a nemzeti színház pénzzavaráról. E jogát lapjainknak nem vitathatjuk el, hanem azoknak örömét, kik ebből a nemzeti színház romlását hiszik, kénytelenek vagyunk elrontani. A míg a nemzeti színház csak saját tagjainak tartozik, addig nem lehet attól tartani, hogy hitelezői megbuktassák. A kik várni tudtak és tudtak küzdeni, tudtak nélkülözni évtizedekig, fognak tudni várni még néhány hétig is a nemzeti színügy jóvoltáért, s ha semmi egyéb eszköz nem volna is a pénzügyek rendbehozatalára, a költségek összevonásával mindig olly szép jövedelme marad a színháznak, mely mind az ügy jövőjét, mind azoknak sorsát, kik valódi, éveken át bebizonyult érdemekkel bírnak a nemzeti színház fentartása körül, minden kétségen felül biztosítja *).

* * Megjelentek Dobsa Lajos színművei két kötetben, s minden könyvárusnál kaphatók, mind a művek belértéke, mind szép és költői eszmékkel gazdag nyelve elég ajánlatul szolgálhatnak a közönség előtt.

* * Kövér Lajos úr, mult kedden másodszer színpadra került vigjátékának illetőségét az ugyanakkor a közönség elé lépett s gyermeteg kora mellett is a melophonon kitünő ügyességet tanusított Stohl Fannynak szíveskedett engedni, mely nemes adományért az illetők nevében szíves köszönetet mondunk tisztelt irótársunknak.

* * Jókai Mór jelenleg egy történeti színművön dolgozik, melynek czime: „a z i s t e n h e g y i t ü n d é r.“ Tárgya az erdélyországi tatárjárás s az aranyosszéki székelyeknek ez alkalommal tanusított csodás hőstettei, átszöve székely mondákkal és népszokásokkal.

△ Ó fensége Albrecht főherczeg és fenséges neje Hildegarde herczegasszony diszteremeiben f. h. 20-kán rendezett udvari hangversenyben következő zenedarabok adattak elő: L' ideal trouvé s Octaven-Etude, Székelytől, szerző által előadva. Fantasie Ernsttől, előadva Singertől, 2 ének Wolf (Farkas)tól s egy romance Montechiből Lesniewska Luizától énekelve. A második szakaszt ismét Székely nyitá meg le departtal, azután következett Puritanokból egy ária Lesniewskától, magyar népdalok Füredytől, Lucretiából egy dal Ács Saroltától és egy kettős dal a Haramjából Lesniewska k. a. s Mazzi urtól énekelve.

*) Lásd nemzeti színügy alatti cikkét mai lapunknak, mely ez aggodalmakat a legörvöndctesebb kifejléssel végkép megszünteti.

△ Az utoljára a Lloyd teremben előadott 6-dik szellemi és a 4-dik classikai Singer által rendezett hangverseny alkalmával Volkman 4 zeneszerzeményét volt alkalmunk hallani, u. m. A-moll négyesét s F-dur trióját, — a Lloyd hangversenyben, mellynek kiegészítő részét egy nagyszerű, Händlféle ének tevő, míg a concert classiqueban Volkman Trioja Khayl Huber és Singer urak által kitünőleg előadva, s egy új dal szinte Volkmanntól Young által sikeresen énekelve, általános tetszésben részesült, mellyet a szerző többszöri kihívása, s a jelenlevők tapsai eléggé tanusítanak. Azon utolsó classikai hangversenyben Mendelssohn Es-dur négyese s a Scena cantante Spohrtól, Singer s a többi előadó művészeti ügyességét a legszebb fényben tünteté elő. Az ez alkalommal játszott zongora-szerzemények, Beregszászi új zongoráján adattak elő, mi valóban kétszeres örömünkre szolgált, egy részt, hogy honi készítményt a hangversenyben már olly rég nem hallánk, s más részt pedig hogy Beregszászi kitünőségéről elterjedt hír ez alkalommal teljes meglepetésünkre valósult.

— Irinyi József „Béla“ regénye megjelenvén, ivtartóit kéri, hogy a még be nem küldött előfizetéseket beküldeni sziveskedjenek.

V I D É K I S Z E M L E.

Somogy, december végén. — Tisztelt szerkesztő ur! Olly régtől nem olvastam már becses lapjában megyénkről, hogy ha magam itt nem laktam, azt kellene hinnem, hogy a somogyiak vagy kihaltak mind, vagy talán írni nem is tudnak... pedig tudunk! csak hogy mi tudományunkat nem fecséreljük ollyan dolgokra, minő az ujságírás, miután tudtunkra esett, hogy ez ollyféle mesterség, melly nem szokta valami kövéren jutalmazni magát, még Pesten is csak sok bajjal állhatnak fenn, hogy állhatna hát akkor meg egy ujságíró Somogyban! holott azon kívül, hogy évek alatt sem szokott valami ollyas történni, mit egy ujságíró tolla meghalhatlanítana, még az is megeshetnék, miszerint nem olvasná el senki — hej, mert nálunk senki nem szeret egyebet olvasni pénzen kívül. Hanem most meg ne tessék azt gondolni talán, mintha mi mindig csak pénzt olvasnánk. Ó dehogy! nines nekünk annyi pénzünk — s ha a gazdagságot csak készpénz után mérjük, ugy leggazdagabbak a Balatonban a halak, mert nálunk azoknak van legtöbb pénzük (a hátukon). Igy aztán nem csoda, ha olly könnyen élnek a halak a vízben, kivált most, midőn a tél is gyenge, a Balaton sem fagyott még be, halászni egy általában nem lehet, legalább a Balatonon nem — mert azt a halászatot csak nem számíthatjuk ide, mit bizonyos rende a halászsoknak a zavarosban szokott végbe vinni, — s élük a fogások zavartalan csendü életük aranykorát... mert majd elfelejtök megjegyezni, hogy nálunk két nevezetesség különösen megérdemli a fölemlítést, egyik a fogások, másik a farkasok — csak azt csodáljuk, hogy nem akadt még poeta, ki őket megénekelte volna, holott már neveik is mi gyönyörűségesen rimelnek. A fogas lakik a Balatonban, számos fogairól hívják így, melylyel még szája padlása is tele van, tapasztalt állatnak kell lennie, egész Európát be szokta utazni, s a legmagosabb asztalokon is szivesen látott vendég, sokan ragadozó állatnak szeretnék hinni, de igazságtalanul, mert igaz, hogy kérlelhetlenül üldözi apróbb halsorsosít, de bizonyosan nem pénzükért. Mi pedig a farkasokat illeti, egy időtől annyira elszaporodtak, hogy már a faluk és váro-

sokban találni annyit, a mennyi nem is kell — különös ismertető jellemvonásuk, hogy mindnyájan szeretik az ártatlan bárányt, de nem a szőriért. De bocsánat, nagyon is kitértem kerékvágásomból, egészen mást irtam, mint akartam, — hanem így jár az ember, ha a levélírást egy ludtollra bizza, gondolatival pedig már előre elmegy Pestre, — a színházba, hangversenyre, képtárlatba, jótékonyczélú tánczvigalmakba stb. — csupán hogy felsőhajthasson: Ó boldog pestiek!! Pedig mintha bizony egyedül a pestieknek volna kizárólagos privilegiumuk a boldogságra, s mintha az olly lehetetlen volna, hogy vidékünkön is mindezeket szinte élvezhessük! — S különösen mi a szellemi élvezeteket illeti, mintha mi itt a vidéken, nem fizethetnénk elő lapok- és könyvekre, ép úgy, mint oda fent a boldog pestiek — — mert szeretnénk elhíttetni magunkkal, hogy Somogyban is eléri végét egyszer azon kor, mellyben nem vala többé kelete a könyveknek, mióta csak a könyeket, nem könyveknek hívják. Csak-hogy, persze, ehhez még idő kell, vagy nem is annyira idő, mint a k a r a t, melly pedig nálunk vajmi ritka fajta virág, nem találni azt sem erdőn, sem mezőn, sem saját kebleinkben. De bocsánat! nagyon is elbeszélék, utóbb még szerkesztő ur levelemből ki talál valamit törölni, vagy plane ki sem nyomatja — mitől pedig engem az isten mentsen meg! — azért jelen leveletem bezárom.

Balatonmelléki Nabukodonózor.

Vidéki színészet.

— Déváról egy igen tisztelt műkedvelő leveléből értesülénk, miszerint ott Pozsonyi igazgatása alatt jól rendezett szintársulat hirdeti a művészet igéit, s törekvései a buzgó hunyadmegyei közönség által részvétellel fogadtatnak, s méltán megérdemlik a felőlük lapjainkban közlött Erzsébetvárosi elismerő dicséretet. Különösen kiemeli Molnárt és Albisi párt, kik tavaly a kolozsvári nemzeti színház tagjai voltak.

— A kolozsvári nemzeti színház igazgatása idősb gróf Bethlen Miklós urra ruháztatott, a rendezőséggel Károlyi Lajos úr, drámai színész bízta meg; mind a nemes gróf ügyszeretete és hazafias buzgalma, mind a rendező jelleme és értelmesége a legjobb reményekre jogosítanak fel bennünket az erdélyi nemzeti színház jövője iránt.

— Ismét fölmerült a hír, miszerint Szathmáry Laczkóczyné asszonyság ujjal a színművészetnek szentelé életét; e minden művészetbarátot érdeklő hír iránt kérjük tisztelt erdélyi levelezőink tudósítását.

— Esztergomban Újfalusy szintársulata működik, szép sikerrel és azt megérdemelve, tagjai közt legjelesebbnek írják Ujfalusynét (Fehér Lilla), kit színpadunkról ismer a közönség.

— Latabár társulata olly hírek szerint, miknek még örömet nem adnánk hitelt, kénytelen volna elhagyni Győrt és Sz. Fehérvárra átvonulni. Nem akarjuk elhinni e hirt, és nagyon sajnálnók, ha ez megvalósulván, egy olly közönség, mint a győri, a magyar színügy számára el lenne vesztve, s egy olly szilárdhítelű társulat, mint Latabáré kénytelen volna a vándorbotot venni kezébe.

— Hetényi szintársulata csak a farsangig fog működni Szegeden, mivel országunk ez egyik legnagyobb magyar városában nincsen hely a színművészet számára. Farsangon át a színpad tánczteremnek használtatik.

BÉCSI SÉTÁK.

X.

December 24.

A bécsi közönséget igen helyesen lehet összehasonlítani a magyar falusi gyerekekkel, — egész nyáron át a szabad természetben élnek, tél közeledtével megnyílnak az oskolák és a kis munkások a tudomány és művészet istenének szolgálnak: a bécsi is egész nyáron át hacsak szerét teheti, falusi kirándulásokat tesz, az egész környék teli van bécsi „szórakozókkal,” a téli időszak közeledtével pedig a tudomány és művészet termei telnek meg. Ezek ugyan nyáron sem üresek, ekkor is megtörténik gyakran, hogy délutáni 5 órakor már be nem férhetni a színházakba, de ez mégis csak kivételes eset, míg télen fordítva az a kivételes, hogy 5 órakor még beférni lehessen. — Bécsi színházközönséget én nem is ismerem, nem is létezik — az egész lakosság az, a legszegényebb polgárcsalád is egyszer kétszer hetenkint csak meglátogatja a színházat, nem tartozik itten a ritkaságok közé, hogy vargánkat, ki egész héten át véres verejtékkal szerzé meg az élet első szükségleteit, vasárnap este a színház csarnoka előtt lássuk egész családjával bérkocsiból *) kiszállni. Soha sem kérdik itt hogy dráma-e vagy opera? Ők mennek, menni kell, mert a színházjárás már élet-szükséggé vált. Miért nincs ez Pesten is így? Erre is tudnék felelni, ha a hely szüke nem akadályozna és ha általában e kérdés megoldása tisztemen kívül nem esnék.

Áttérek sétáimhoz.

Hogy mit láttam és mit hallottam két hét alatt, nehéz lenne elbeszélni, fejem még most is zúg a sok mindenféletől, iparkodni fogok a legérdekesebbeket elősorolni. Először hogy miket hallottam.

Hallottam a „Zauberflötét” oly rosszul énekelni, hogy az alföldön bár minő gulyás-furulyán is szebb nótákat hallani, azaz hangokat, mert a nóták bizony elég gyönyörűk, csakhogy az itt ezuttal alkalmazott torkok sehogy sem tudák azokat elénekelni. A közönség rosszul mulatott.

Hallottam „Don Juant,” halhatlan szerzőjének emlékünnepeére adták. A szerepek az itteni dalszínház legügyesebb tagjaira bizattak, — az előadás meglehetősen jó volt, mindazonáltal kételkedem benne, hogy Mozart szelleme nem mormogott-e egy kicsit?

Isten tudja, nem bírok épen oly túlszigorú igényekkel, hogy egy művész se tudjon kielégíteni, de azt csak mégis megkívánom minden jobb énekestől: hogy tudja miszerint ő nem csak énekes, hanem egyszersmind színész is, és e szerint fordítson kis figyelmet a szövegre is — ne vágjon hosszú képeket midőn örülnie kell, és ne legyen bohózatos, midőn a költő azt parancsolja, hogy kétségbeessék. Ugyebár ezek igazságos követelések? és mégis lássa kedves szerkesztő úr, ezek az idevaló énekesek és énekesnők ezeket számba sem veszik. La Grua kisasszonynyal ez okból kibékültem, mert a mennyi hiányzik hangjából, annyit bőven pótol játéka által.

Hallottam Vieuxtempst és csak annyit akarok róla megjegyezni, hogy második

*) Ha t. i. rossz idő van.

hangversenye rendkívüli látogatottságnak örvendett; a „Tuchlauben“ elejétől fogva egészen a „Hohenmarkt“ végeig sorban állottak a kocsik, mi körülbelül annyit tesz, mint Pesten a Széchenyitértől fogva a nagyhid-utczáig. 3-ik hangversenye f. h. 28-ra van hirdetve és már tegnap nem lehetett zártszékjegyet kapni.

Hogy miket láttam?

Láttam búbajos és méregdrága karácsonyi ajándokokat és szegény embereket, kik elég bolondok ezeket vásárolni, és gazdagokat, kik elég fősvények rajtuk alkudozni.

Láttam e héten Petra Camarát legeslegelőször föllépni, holott mult hóban már 30-adszor lépett föl.

Láttam egyik távolabbeső külvárosban egy tiz e n e g y éves leányt Pepita „El Ole“-jét eljární — a táncz rosz volt, de a kiképzett kaczerság bámulatra ragadott.

Láttam egy költőt s a j á t e q u i p a g e b a n kikocsikázni!!!

Végre láttam az elysium ujonnan diszitett termeit, no de erről majd jövő alkalommal.

H.

A Délibáb valamelyik számában az állittatik, miszerint a nemzeti színházban drámai előadások alkalmával, a melly osztálya a közönségnek magát figyelmetlenül viseli, azok az irodalmi egyéniségek, mellyre több lapokban egy collectivjegyzék jelent meg Dobsa, Degré, Berecz, Vas Gereben, Kövér, Szegfy, Lisznyai, Tóth Kálmán aláírással, mellyben felszólittatik a Délibáb, hogy nevezze meg, kik azok a clamantések? Nehogy valaki még arra a gondolatra jöjjön, hogy épen e tisztelt barátaim legyenek azok, sietek magamat átadni a büntető igazság kezének. Nem ezek az én igen tisztelt barátaim azok, a kik a színházban az eredeti színművek adatásakor figyelmezní nem szoktak, hanem én. Bizonyosan e n g e m e t láthatott a Czigány első adatásakor ama vádló cz:kk írója, a mint e fentisztelt barátaim közül többeket nem engedtem a darabra figyelmezní. Illyenformán a főbünöst magamban felfedezvén, tökéletesen hiszem, hogy fentisztelt barátaim ártatlansága napfényre derült, s az europai békét e kérdés nem fogja többé megháborítani, jövendőre nézve igérvén, hogy magamat szépen viselem; ha pedig mégis néha néha megesnék rajtam, hogy holmi unalmas drámai előadások alatt az én genialis barátom Vas Gereben anecdotáinak hallgatásában a közönséget megzavarnám, ez által a hallgatókat bizonyosan nagyobb élvezettől fosztva meg, mint a minőt a színpadról várhatnak, tekintse a figyelmes czikkiró ifjuságom könnyelműségét és legyen irántam kegyes elnézéssel. J ó k a i.

☞ Lapjaink mai számával küldjük szét legújabb párizsi divatképünket; az elmaradottat a legközelebbi számmal lesz szerencsénk minden jelenlegi előfizetőinknek megküldeni, m i n t t a r t o z m á n y t, a nélkül, hogy ez által feltételezzük az előfizetés folytatását. Jövöben rövidebb idő alatt és pontosbban fogjuk divatképeinket szétküldhetni; a farsang folyama alatt öt hasonlóul pompás divatképpel leszünk szerencsések tisztelt előfizetőinknek szolgálhatni.

FELELŐS SZERKESZTŐ

TOLNAI GRÓF FESTETITS LEO.

PEST, 1853.

EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.